

Література

1. Буринська Н.М. Методика викладання хімії. – К.: Вища школа, 1987. – 255с.
2. Буринська Н.М. Розвиток політехнічного принципу навчання хімії // Методика викладання біології, хімії, географії. – К., 1990. – С.45-50.
3. Ильченко В.Р. Перекрестки физики, химии и биологии. – М.: просвещение, 1986. – 173с.
4. Максимова В.Н. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
5. Федорова В.Н., Кирюшкин Д.М. Межпредметные связи. – М., Педагогика, 1989.

ДО ПРОБЛЕМ ВПЛИВУ СТИЛІВ ВИХОВАННЯ НА СТАНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКОВИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-ПРЕДМЕТНИКА

Чайкіна Н.О., Кухарська Т. М. (Полтава)

Проблема дослідження ціннісних орієнтацій у підлітків залишається актуальною оскільки, по-перше, немає єдиного підходу до трактування поняття ціннісних орієнтацій; по-друге, кардинальні зміни в політичній, економічній, духовній сферах нашого суспільства спричиняють за собою радикальні зміни в ціннісних орієнтаціях і вчинках людей, що особливо яскраво проявляється у поведінці молоді. У соціально-психологічних і психолого-педагогічних дослідженнях вивчається структура і динаміка ціннісних орієнтацій особи в підлітковому віці, роль ціннісних орієнтацій в механізмі соціальної регуляції поведінки, взаємозв'язки ціннісних орієнтацій з індивідуально-типологічними властивостями особистості, з професійною спрямованістю, тощо.

Ціннісні орієнтації - це віддзеркалення в свідомості людини цінностей, що визнаються ним як стратегічні життєві цілі і загальні світоглядні орієнтири. Алексеев В. Г. [1] вважає, що ціннісні орієнтації, будучи одним з центральних особистісних новоутворень, виражають свідоме відношення людини до соціальної дійсності і в цій своїй якості визначають широку мотивацію її поведінки і роблять істотний вплив на всі сторони її дійсності. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її поглядів на навколишній світ, до інших людей, до себе самої, основу світогляду, ядро мотивації і „філософію життя”. Ціннісні орієнтації - спосіб диференціації об'єктів дійсності по їх значущості (позитивної або негативної). Бех І. Д. [2] під ціннісними орієнтаціями розуміє, що людина особливо цінує в житті, те чому вона надає особливий, позитивний життєвий сенс. З цих позицій в процесі виявлення ціннісних орієнтацій підлітків, як показника певного рівня розвитку їх особистості він вважає, що необхідно враховувати два основних параметри: ступінь сформованості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій і зміст ціннісних орієнтацій (їх спрямованість), які характеризуються конкретними цінностями, що входять в структуру. Річ у тому, що інтеріоризація цінностей, як усвідомлений процес, відбувається лише за умов наявності здатності виділити з безліч явищ ті, які представляють для нього деяку цінність (задовольняють його потреби і інтереси), а потім перетворити їх на певну структуру залежно від умов, близьких і далеких цілей всього свого життя, можливості їх реалізації, тощо. Не важко помітити, що така здатність може здійснитися лише

при високому рівні особистісного розвитку, що включає певний ступінь сформованості вищих психічних функцій і соціально-психологічної зрілості. Особливості функціонування ціннісних орієнтацій, дає можливість кваліфікувати змістовну сторону спрямованості особистості яка знаходиться на тому або іншому рівні розвитку. Залежно від того, які конкретні цінності входять в структуру ціннісних орієнтацій особистості, які поєднання цих цінностей і ступінь більшої або меншої переваги їх щодо інших, можна визначити на які цілі життя направлена діяльність людини. Аналіз змістовної сторони ієрархічної структури ціннісних орієнтацій може також показати, на якому ступені виявлення ціннісні орієнтації підлітків відповідають суспільному еталону, наскільки вони адекватні меті виховання. В. Караковський [3] підкреслює, що суб'єктивний, об'єктивний і інтернаціональний аспекти ціннісних орієнтацій пронизують три рівні регуляції особистісної поведінки. На найвищому рівні (по ступеню узагальненості і часу) - детермінації, регуляції життєдіяльності людини, визначальну роль грають загальнолюдські і екзистенційні цінності. Це знаходить вираз в орієнтації на: певний життєвий шлях, творчу активність, радість життя, розуміння „добра і зла“, ідеали моделі бажаного майбутнього і, звичайно, в усвідомленні ідеї і сенсу буття. Так, підлітки можуть вважати для себе самим важливим стать ерудованими, освіченими і культурними людьми. Коли ж вони переходять в старші класи, то ці цінності найчастіше включають етичний аспект, тобто бути не просто культурним, а ще чуйним, доброзичливо відноситися до людей. На даному рівні регуляції життєдіяльності людини виявляється перш за все залежність підлітка від широкого соціального оточення, від особливостей національної культури, від традицій, звичаїв і ритуалів, тобто від всього того, що найчастіше позначають одним словом - культура. Саме вона закладає через культуру психічної діяльності (ритуали, традиції, звичаї тощо) основні, життєво важливі цінності. Цей рівень - регуляції життєдіяльності людини називається рівнем віддалених перспектив. Визначаючи ці напрямки, ми провели емпіричне дослідження, яке проводилося на базі Полтавської школи №2, і охоплювало 40 школярів 10 класів віком 15-16 років. Вивчення чинників стилів виховання які впливають на становлення ціннісних орієнтацій у підлітків показало, що: для 57,5% важливим і значимим є статус, який вони займають в різних сферах життєдіяльності. В цей період підлітки намагаються активно завоювати своє положення у групі, активно проявляють свою дорослість, намагаючись довести одноліткам і дорослим свою позицію в житті. Підлітки демонструють оточуючим, що вони вже є достатньо самостійні, вже мають свою думку про все те, що відбувається навколо них, намагаючись наслідувати у екзистенційному позиціонуванні своїх близьких. 42,5% підлітків не вміють керувати своїми емоціями та проявляти їх адекватним чином, що є головною перешкодою під час встановлення емоційних контактів, можливо під час виховання батьки частіше використовували авторитарний стиль, намагаючись через тиск вплинути на власну дитину. У 40% підлітків характерним проявом поведінки є фізична агресія, адже в цьому віці переважає фізичний, а не інтелектуальний вияв фізичної переваги над однолітками; прагнення домінувати і самостверджуватись шляхом суперництва, нападу для захисту власних інтересів. При кожній нагоді вони намагаються демонструвати свої фізичні дані, що часто спостерігається у бійках, псуванні речей, шкільного майна або визволюючому одязі. Це можна пояснити особливостями перебігу гормональних і ендокринних змін, які притаманні даному віку. Фізична агресія може використовуватись також, як захист власної позиції чи статусу у однолітків, як спосіб здобуття авторитету. Можливо на них впливала виховна теза батьків „Ти повинен вміти за себе постояти і давати відсіч“. Для 67,5% підлітків характерною є спрямованість на спілкування, оскільки на даному етапі розвитку дити-

ни, однією з головних цінностей та важливою особливістю є спілкування з друзями та однолітками, орієнтація на їх соціальне схвалення, потреба в емоційних стосунках з ними. Спілкування для них є єдиним каналом інформації, особливо про те, що не говорять дорослі. Прагнення мати друзів розширює комунікативні межі інтересів підлітка і ослаблює батьківський вплив на них. Для 25% підлітків гедоністичний стиль життя є найприйнятніший, у колі собі подібних, вони зосереджені на думках про власне задоволення, на веселощах і розвагах. Можливо у вихованні батьки підкреслювали тезу: „Жити необхідно заради себе“, „Крім тебе самого, ніхто за тебе не буде піклуватись“. Тому гедонізм може проявлятися у раціоналізмі молоді, її прагматичному ставленні до життя.

Порівняльний аналіз статевого диморфізму у прояві ціннісних орієнтацій у підлітків показав, що: для хлопців найбільш привабливим, серед екзистенційних цінностей, є значимість вибору професії в житті (на 11%) тому, що хлопці бачать майбутню самореалізацію себе як особистості, тільки в професії, тим більше, що в суспільстві підтримується образ дійсного чоловіка як „успішний в діяльності“. Також вони підкреслюють значимість власного статусу (на 7%) у різних сферах життєдіяльності, оскільки гендерна роль, яку виховують у хлопців ще з дитинства, передбачає прагнення зайняти значиме положення у суспільстві. При цьому, негнучкість, нерозвиненість та невиразність емоцій найбільш саме у них проявляється (на 16%), оскільки ці риси більш маскуліні. В процесі виховання дорослі часто підкреслюють, що „великі хлопці не плачуть“, а це формує у них зовнішню невиразність емоційних станів, хоча це нічого не говорить про їх дійсні внутрішні переживання. А якщо і показують їх, то частіше це проявляється на неадекватному рівні (на 8%) так як, хлопці більш спонтанні, здатні до різного роду вчинків, щоб підкреслити свою своєрідність. У поведінці більшість хлопців проявляють фізичну форму агресивності (на 28,5%), це пов'язане з тим, що під час виховання хлопчика у сім'ї, з традиційним розподілом ролей, його заохочують до статевотипованої маскуліної поведінки, для якої характерним є саме фізична сила, агресія і перевага не лише над жінками, але і над однолітками. Прояв таких агресивних форм поведінки обумовлює у них більшу підозрливість у стосунках (на 11%), бо в процесі виховання їм завжди наголошували на їх самостійності, що вони повинні бути завжди пильними і напоготові, якщо на них нападуть. Також більшість хлопців спрямовують свої інтереси на предмет, задачу, справу (на 7%), бо характерною ознакою їх маскуліності є зацікавленість у вирішенні ділових проблем, здатність в інтересах справи відстоювати власну думку, корисну для досягнення загальної мети. Особливо це підкреслюється у стильових життєвих цінностях, де прагнення до домінування та до влади найбільш у них виражено (на 17,5%), бо хлопці беруть приклад від батьків та дорослих, що тільки успішна, владна людина може добитись всього в цьому житті, і тому треба бути тільки рішучим, сміливим та сильним. Для дівчат же найбільш привабливим серед екзистенційних цінностей є важливість взаємостосунків (на 15%), за основу якого вони беруть жіночий стиль поведінки, для якого характерна емоційно-експресивна роль у взаємодії з оточенням. У цих стосунках більшість дівчат (на 25,5%) не вміють керувати проявом власного емоційного стану та дозувати їх, тому що дівчата найбільш чутливі, вразливі та відкритіше реагують на емоцію емоцією, бо з дитинства звикли використовувати свої емоційно-регулятивні властивості для впливу на інших. У взаємостосунках вони частіше використовують непрямі форми агресії (на 32%): чутки, плітки, жарти у них направлені на певну особу чи групу людей. Дівчатам більш властива спрямованість інтересів на себе (на 6%), яка проявляється в орієнтації на пряме винагородження чи задоволення від власної зовнішності, поведінку, успіх в

навчанні. Дівчата частіше демонструють артистизм, вразливіше реагують на критику, бо в процесі виховання завжди акцентувалось для них, що „треба вміти себе презентувати”. При цьому більшість із них надають перевагу життєвому стилю сімейних цінностей (на 18%), який є головним пріоритетом для них. Це пов’язано з тим, що з дитинства дівчатам навіюють думку про те, що вони є майбутніми берегинями сімейного добробуту й щастя, і традицій, в якій головну роль відводять турботливій дружині чи матері.

Підсумовуючи, зазначимо, що цінності - це духовні і матеріальні феномени, що мають особовий сенс, що є мотивом діяльності. Цінності є метою і основою виховання. Життєві цінності в даний час складаються в основному стихійно, під впливом самих різних чинників. Для того, щоб реалізувати умови педагогічної діяльності в її середовищі, вчителю необхідно володіти гнучким індивідуальним стилем. Важливим компонентом гнучкості є когнітивний стиль як стабільний індивідуально-психологічний спосіб прийому і переробки інформації. Взаємостосунки вчителя з учнем - один з найважливіших шляхів виховної дії на особистість школяра, що формується. Тому їм слід проводити з учнями: бесіди на різні теми, що стосуються стилів взаємодії і впливу на інших; долучати фахівців до читання лекцій та проведення диспутів стосовно особливостей протікання кризи підліткового віку; здійснювати соціальний аналіз стилів виховання через вивчення оточення підлітків, взаємостосунків з членами родин, однолітками та вчителями.

Література

1. Алексеев В. Г. Ценностные ориентации личности и проблема их формирования. - М.: Знание, 1979. - с. 203-211.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2-х кн.- К.: Либідь, 2003.
3. Караковский В. Общечеловеческие ценности - основа учебно-воспитательного процесса. // Воспитание школьников. - 1993. - №2 - с.4-7.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ ВАЛЕОЛОГІЇ)

Шахненко В. І. , Кравцова Т. Д. (Харків)

Актуальність проблеми

Сучасний стан безпеки життєдіяльності характеризується невтішними даними. У світі на сьогоднішній день більше 500 млн. людей, що стали інвалідами в результаті нещасних випадків. Кожного дня на виробництві 20 тис. людей гинуть або травмуються. У світі щорічно відбувається 125 млн. нещасних випадків на виробництві, з них 200 тис. із смертельними наслідками.

В Україні ситуація теж дуже складна. В останні роки в стані здоров'я населення України спостерігається стійка тенденція до погіршення: з кожним роком росте кількість чинників, що негативно впливають на безпеку життєдіяльності людини. У країні багато потенційно небезпечних (шкідливих) виробництв, на яких виробляється 42,2 % промислової продукції. На території України 15 діючих АЕС, 1571 хімічно небезпечне підприємство, 44 великих енергетичних об'єктів, 6 тис. великих водосховищ, 830 км магістрального аміакопроводу, 6 тис. км нафтопроводу, 16,7 тис. км газопроводу. З огляду на це 80 % населення України мешкає на потенційно небезпечних територіях. Отже, лю-